

sibi vi ablatum, mendax exstiterit, et hoc careat, et A insuper tantumdem solvat (120).

CAP. XLVI. *De his qui hominem gladio occiderint.* Si quis hominem gladio occiderit, eodem juguletur gladio (121).

CAP. XLVII. *De debilitatione membrorum gladio facta.* Si quis autem gladio evaginato alium quemlibet debilitaverit, vel in oculo, vel in pede, vel in manu, consimile sui corporis damnum patiat.

CAP. XLVIII. *De eo qui gladio percussus vulnus accepit.* Si quis vero gladio vulneravit aliquem, et vulneratus de eodem vulnere sanus et incolumis evaserit, homicidii compositionem vulneris illator componat.

CAP. XLIX. *De gladii evaginatione sine vulnere.* B Si quis furore repletus evaginaverit gladium, et tamen non læserit, pro sola evaginatione medium homicidii compositum solvat (122).

CAP. L. *De testimonio servorum. curiæ præpositorum.* Si quis servorum curiæ regali vel comitis præficitur, ejus testimonium inter comites recipiatur, si servus seniore, vel serviens suum comitem interfecerit (123).

CAP. LI. *De conspiratione contra regem et reginam.* Si quis in regem aut regnum conspiraverit, refugium nullum habeat ad ecclesiam. Si quis contra regis salutem aut dignitatem quolibet modo aliquid

(120) Titulus ad marginem positus non satis explicat finem hujus legis, quin potius est pœna mentientium aut calumniantium.

(121) Ad hanc et sequentes leges refertur caput 53, ex quo intelligimus, hæc verisimiliter prius esse compositas.

(122) In editione Sambuci pœna sic habetur: « Homicidii compositum solvat, » ommissa voce medium.

(123) Ad hæc editor: « Quod officiales dominorum et nobilium in ferendo testimonio nobilibus æqui-

conspiraverit, aut conspirare aliquid tentaverit, seu tentanti scienter consenserit, anathematizetur, et omnium fidelium communione privetur. Vel si quis hujusmodi aliquem noverit, et probare valens non indicaverit, prædictæ subiaceat damnationi (124).

CAP. LII. *De decimatione.* Si cui Deus decem dederit in anno, decimam Deo det. Et si quis decimam suam abscondit, novem solvat. Et si quis decimationem episcopo separatam furatus fuerit, dijudicetur ut fur, ac hujusmodi compositio tota pertineat ad episcopum.

CAP. LIII. *De calumniatoribus aulae.* Si quis verus alicui comitum, vel alteri personæ fideli dixerit. Audi regem ad perditionem tui loqui, et hic inventus fuerit, pereat.

CAP. LIV. *De his, qui mendacia inter duos aut familiares astruunt.* Si quis inter duos comites mendacia protulerit, tacereque eos deprecatur fuerit, ut astutia diaboli ab invicem eos separaret, solvat duas compositiones fallacis linguæ pro reatu mendacii. Si uni soli adulatus fuerit, privetur lingua.

CAP. LV. *De furto Uduornicorum,* id est, libertinorum. Si quis illorum, cui vulgo Uduornic vocantur, furtum commiserit, lege liberorum dijudicetur. Testimonium autem ejus inter ipsos non recipiatur [al., recipiant] (125).

parentur, hinc manavit.)

(124) In titulo ad marginem pro *et reginam* legeretur rectius *et regnum*, uti patet ex ipsa lege, et consentit editio Sambuci.

(125) Vox *Uduornic* apud Sambucum scribitur *Udwornyck*. Pro interpretatione ad marginem notatur, *libertinus nobilis prædialis*. Hisce tandem additur: *Explicit Decretum sancti Stephani regis, promulgatum Strigonii (al., Tulnæ) anno 1035.* Verum de anno promulgationis non certo constare jam ante monui.

SANCTI STEPHANI

PRIVILEGIUM

PROTOABBATIE S. MARTINI PANNONIAE CONCESSUM

(Anno 1001.)

(Acta sanctorum Bolland. Septembr. t. I, p. 494.)

In nomine Domini Dei summi. STEPHANUS, su- D perna [al., divina] providente clementia, Hungarorum rex.

Credimus et vere scimus, si locis divino cultui mancipatis, potestates atque honores adaugmentaverimus, id non solum laude humana prædicandum, verum divina mercede remunerandum. Quocirca omnium sanctæ Ecclesiæ Dei fidelium, nostrorumque, præsentium ac futurorum solers comperiat intentio quod nos interventu, consilio et consensu

domini Anastasii abbatis de [al., de omittitur] monasterio S. Martini, in monte supra Pannoniam sito, a genitore nostro incepto, quod nos per Dei subsidium, ob animæ nostræ remedium, pro stabilitate regni nostri ad fidem perduximus, talem concessimus libertatem qualem detinet monasterium S. Benedicti in monte Cassino, quia propter orationes sanctas fratrum ejusdem monasterii, conciliante domino Anastasio præscripto abbate et jugiter adjuvante, confortati et laureati sumus; singulare

namque suffragium, quod per merita B. Martini in A pueritia mea expertus sum, memoriae posterorum tralere curavi.

Ingruente namque bellorum tempestate, quia [al., qua] inter Theutonicos et Hungaros seditio maxima excreverat, præcipueque cum civilis belli ruina urgeret, volente comitatu quodam Symigiensi [al., nomine Simigensi] paterna me sede repellere, quid fluctuanti animo consilii darem, quaque me verterem tanta tactus verecundia, astantibus ducibus, videlicet Pagzano [al., Poznano], Contio [al., Cincio], Orzio [al., Orthio], donno quoque dominico [al., dominoque meo] archiepiscopo, votum vovi S. Martino quod, si de hostibus inferioribus, et [al., aut] exterioribus ejus meritis victor existerem, supranominati comitatus decimationem de omnibus negotiis, prædiis, terris, vineis, segetibus, vectigalibus vinoque hospitem, quod in prædiis eorum cresceret, ne parochiano episcopo pertinere videretur, sed magis abbati ejusdem monasterii, sub testimonio præfatorum ducum multorumque comitum, absque ulla mora subjugarem. Dumque post cogitatum victoria potirer, quod animo revolveram operis efficacia complere studui. Necdum

A enim [al., etiam] episcopatibus et abbatie præ ipsum locum in regno Ungarico fuerant [al., et] erant]. Quod si, vos fideles, licuit mihi, quo vale loco, episcopatus et abbatias statuere, an non licet cuipiam loco, quod volui, ut facerem?

B Et ne adhuc ecclesia S. Michaelis vacua esse videretur, vel episcopos parochianos injurias, parimoniasque in collectione decimationis patere, ei curtem, quæ vocatur Cortou [al., Corten], cum omnibus eidem [al., cum hominibus eodem] pertinentibus tradidi. Quod si ipse contra mea statuta quid inique agere, vel acquirere voluerit, ante Deum judicem vivorum et mortuorum in die judicii contendere mecum sciat. Adhuc autem subjungo dico; sit autem id ipsum monasterium ab omni quietudine semotum, habeantque monachi post transitum sui cujusque abbatis alium abbatem securiter eligendi auctoritate, a quocunque vult episcopo consecrandi eum, sitque illis licitum ordines recipere in quovis loco, et a quocunque, etc. Signum domini Stephani inclyti regis. Dominicus archiepiscopus vicecancellarius fecit anno Domini Incarnationis 1001, indictione xv Anno Stephani primi regis secundo (126).

(126) Pauca de hisce litteris veniunt observanda. Primo episcopus parochianus, de quo hic sit mentio, est episcopus Vespriniensis, atque ecclesia cathedralis Vespriniensis dicata est S. Michaeli. Itaque falluntur scriptores nonnulli, qui crediderunt pro ecclesia S. Michaelis hic memorata substituendam esse S. Martini ecclesiam, nam refert S. Stephanus, quid concesserit ecclesie Vespriniensi pro damno quod alias pateretur ex privilegio abbatie S. Martini concessio. Secundo Dominicus archiepiscopus, qui memoratur apud Raynaldum in hisce litteris, in aliis editionibus non exprimitur nominatim. Et sane non novi ullum archiepiscopum illo tempore fuisse in Hungaria, qui vocabatur Dominicus: nisi forsitan primus archiepiscopus Strigoniensis eo fuerit nomine, quod magis examinabo § 24. Obscurum igitur est, quis ille fuerit, imo non omnino certum, an illa lectio sit recta.

Hisce breviter observatis, inquirendus est locus monasterii. Situm dicitur « in monte supra Pannoniam. » Caribuitus, num. 7, constructum ait, « juxta fundum sancti præsulis in loco, qui Sacer Modus [lege sacer mons] dicitur, ubi sanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis sibi locum assignaverat. » Hæc verba satis indicant, locum non longe abfuisse Sabaria urbæ Pannoniæ deinde destructa, ubi natus est S. Martinus. Itaque tanto magis miror hallucinationem Mabilionii, qui tom. IV Annalium Benedictinorum, pag. 115, hoc S. Martini monasterium cum cœnobio Breunoviensi in Bohemia confundit, erroremque hunc, pag. 143, repetit, Astrictum vocans Breunoviensem S. Martini abbatem; quin et pag. 470 ait, Breunoviense monasterium distare « ab urbe Praga viginti stadiis, » ita ut velit S. Martini monasterium, quod S. Stephanus perfecit, in media fuisse Bohemia. Hujusmodi errores, in quos subinde labuntur viri eruditi, notandos credimus, ne adoptentur ab aliis, prout sæpissime contingere experimur. Gotardus Arthus in Chronologia Pannoniæ, pag. 9, solum ait: « Ad hæc S. Martini cœnobium in altissimo monte locabat. » Inchofer etiam ad annum 999

constructionem quidem monasterii hujus narrat, sed locum distinctius non exponit, uti et alii fecerunt plurimi.

C Veruntamen ad hoc S. Martini cœnobium quod excrevit egregie munitum, quod Tartarorum innumeræ multitudini restitit, dum illi totam interceperant Hungariam. Quippe Bonifacius decaus 2, lib. viii, ubi totius Hungariæ vastationem, et hisque Strigoniensis miserriam eladem narrat, pag. 300, hæc subjungit: « Arx Strigoniensis, cui Simeon præfectus cum valido præsidio præerat, hostem tentata deterruit. Qua dimissa, et Albam Regalem barbarus properavit, ... sed hoc eum frustrata fuit opinio: nam inter paludes nulla vi et arte capi potuit. Mox ad divi Martini cœnobium festinatum, unde re infecta abiit. Hic igitur tria loca tantum, excidii Tartarici experta fuisse testatur. » Idem tamen oppidum facili negotio a Turcis interceptum est, anno 1574, uti narrat Istvanus, lib. xxviii Historiarum, pag. 656, verba hisce ad propositum nostrum conducentibus: « Redacta in potestatem Tata, arx divo Martino sacra, hostibus obvia erat, opulento monachorum Benedictinorum collegio insignis, quod olim dives Stephanus, primus rex Pannoniæ, in edito et ameno ac longum exporrecto colle, ante dc. (fere) annos spoliis et manubiis devicti ad eum locum Cappan perduellis sui... condiderat, et Sacrum Pannoniæ Montem nominaverat. Ea arx Paulo Barotiano abbatii parebat: militari autem præsidio... Joannes Zadorius præerat, » etc. Subdit arcis dedicationem, quæ hic minus spectat. Eandem refert Martini Zeillerus in Topographia Hungariæ Germanice scripta, pag. 174, addens arcem a Christianis post triennium receptam, ac deinde retentam. Porro arx S. Martini sita est in Javarinens: comitatu non longe Javarino distans versus Albam Regalem, qua multo longius est dissita. Tata abest passuum milliaribus; sic certe passim notatam invenimus in tabulis geographicis Hungariæ; dictaque Zeilleri Istvanii hisce recte congruunt.